

Эркулов Марат

**ТЕЛЕВИЗОР ЖАНА АНЫН БАЛДАРГА ТИЙГИЗГЕН ТЕРС ЖАНА ОН
ТААСИРДЕРИ**

Эркулов Марат

ПОЗИТИВНОЕ И НЕГАТИВНОЕ ВЛИЯНИЕ ТЕЛЕВИЗОРА НА ДЕТЕЙ

Marat Erkulov

POSITIVE AND NEGATIVE EFFECTS TV ON CHILDREN

УДК: 685.4:371.58/17

Макалада азыркы убакытта балдарга телевизордун болгон оң жана терс таасирлери каралган.

В статье рассматриваются позитивное и негативное влияния телевизора на детей в современное время.

The article considers the positive and negative impact of television on children in modern times.

Массалык маалымат каражаттары ичинен азыркы заманда телевизор маалымат кабарларды көпчүлүктү өзүнө тартуу менен жеткнрүүдө алдыңкы орунда турат. Себеби үн менен сүрөттү кошо берип кишишиш эң негизги сезүү органдары болгон кулак, көз аркылуу ички дүйнөгө терең таасир калтырат. Албетте ар бир телевизордо берилген программалар бир нече деген максаттарды өз ичине камтыйт. Негизги эле максат кишинин жашоодо болгон аң-сезим, көз-карашын, ой пикирлерин, идеологиясын бир багыттарга (ошол программаларды иштеп чыккан тараптын каалаган багыт-тарына) жөндөө.

Кубаттуу өжөлөр өзүлөрүнүн экономикалык, саясаттык, аскердик күчтөрүнө таянып экинчи өлкөлөрдүн маалымат каражаттарына да үстөмдүк кылып, телевизондук түркүн программалар аркылуу өздөрүнүн жашоо образын, идеологиясын, саясатын каалагандай таңуулап сунуш кылып жаткан кези. Биз бул сунуштоолордун бардыгын эле четке какпайбыз, маселен батыш өжөлөрдүн электроника-технология дооруна үндөөсү. Ар бир элдин өзүнүн тили, жакпш каада-салттары, жакшы адамдык сыпаттарды камтыган адеп ахлактары жана тутунган дини бар. Биз бар болгону ушул баалулуктарыбызга карама-каршы келген аны бузуп жок кылуучу сунуштоолорду гана өзүбүздөн, өзгөчө балдарыбыздан алыстатуубуз керек. Балдар эртеңки коомду орун баскан жапгтары, аларга карап келечекти божомолдоого болот. Бир тарыхчы айткандай кайсы бир коомдун келечегин көргүң келсе алардын жакштарына кара.

Изилдөөлөр көрсөткөндөй телевизор көрсөтүүлөрүнө балдар эң тез таасирленүүчүлөр. Бул балдардын жумшак, жакшы менен жаманды иргөөчү түшүнүгү толук калыптанбагандыгында. Ар бир жаркын келечеке кам көрүүчү адам келечектин кишиси болгон балдарга ар тараптан өзгөчө туура аң-сезиминин калыптаныпшына көңүл буруусу керек, себеби инсан өзүнүн аң-сезимине карап иш тутат. Туура аң-сезим туура ишке, туура эмес аң-сезим туура эмес ишке алып барат.

Телевизордун балдарга терс да оң да тийгизген таасирлери көп. Бул тармакта жүргүзүлгөн илимий

изилдөөлөргө, жазылган макала-материалдарга таянып биринчиден тийгизген терс таасирлерине токтолобуз, анткени терс таасирлери оң таасирлерине караганда алдаганча көп, эгерде терс таасирлери көзөмөлдөнүп баланын аң сезиминен, тарбиясынан четтетилсе анда өзүнөн өзү оң таасирлери гана калат.

Телевизор, андагы көрсөтүүлөрдүн балага тийгизген терс таасирлери ар тармактуу, баланын денесине, акылына, аң-сезимине, психологиясына, адеп-ахлак жүрүм турумуна тийгизген терс таасирлери көп.

1. Баланын денесине тийгизген таасирлери.

Баланын телевизордун алдында узак убакыт отуруусу төмөнкү зыяндарга алып келет. 1) Өзгөчө түнкүсүн өз убагында уктабастан телевизордун алдында узак убакыт олтуруп, уйкуну кечиктирген бала, денеси уйкудан өз үлүшүн алып сергек ойгонбостон, чарчоо кетпестен жалкоолук басып окууга барат. Натыйжада көңүлү бош болуп сабакты толук камтый албайт. Сурамжылоолор көрсөткөндөй балдардын 72,5% түнкүсүн кылган акыркы жумушту телевизор көрүү менен уйкуга барышат.

2) Уйкуну кечиктирүү денедегги ооруларга каршы күрөшүүчү имунитеттин иштөө абалын бузуп начарлатат.

3) Телевизордун алдында узак убакыт туура эмес олтуруу менен көрүү, өспүрүм баланын денедегги сөөк түзүлүшү табигый абалда эмес кыйшык, туура эмес өсүүгө алып барат. Изилдөөлөр көрсөткөндөй эркек балдар күнүнө орто эсеп менен 2 саат 3 минут, кыздар 3 саат телевизор көрүшөт экен. Эми ушундай абалда бир канча жыл туура олтурбастан телевизор көргөн баланын денесинде мүчүлүштүктөр болбой койбойт.

Ар-Рияд шаарындагы борбордук медициналык жардам көрсөтүү бөлүмүнүн адиси насаатчы сыныктарды түзөө дарыгери доктор Али йбрахимдин аныктоосунда сөөк мүчөлөрү туура эмес өскөн балдар көпчүлүккө кошулуудан четтенип, аракетчил, активтүүлүккү көргөзө алыпшайт. Себеби денесиндеги мүчүлүштүктү балдар тарабынан айыпталуунуунан корунуп качышат.

Изилдөөлөр көрсөткөндөй эркек балдардын 60%зы, кыз балдардын 50%зы телевизордун алдында туура эмес олтуруу менен көрүшөт.

4) Жүрөк оорулардын келип чыгуусуна алып барат.

Ар кандай коркунучтуу филмдерди көргөн балдарда андан катуу коркуп, Натыйжада жүрөк оорулар пайда болгондор кездешет.

Ар-Рияд шаарындагы борбордук медициналык жардам көрсөтүү кызматынын адиси кардиолог доктор Хафиз Хасан тажрыйбада бул себептер менен жүрөк ооруларга чалыккан балдар бар болоорун аныктайт.

5) Халестериндин көбөйүшүнө алып барат. Канчалык узак телевизор көргөн сайын ошончолук денеде халестерин көбөйөт.

Калифорния университетинде жүргүзүлгөн тажрыйбада бул маалымат айтылган.

6) Семиздиктин келип чыгышы. Ата-энелер балдардын телевизорду узакка

көрүүсүнөн тамак жээгөө да келтире албай кыйналыш-кандыгын айтышкан, кээ бир ата-энелер баланын ал-дына тамакты алып келип берүү менен маселени че-чишкен, бирок баланын узак убакыт телевизор кароо убакгысында байкабай тамакты аздан аздан көпкө жей берүүсүнөн билинбей семиздик келип чыккандыгын байкашкан. Белгилүү болгондой семиздик канга, кан тамырларга, дем алуу органдарына зыян тийгизет. Семиздикти арттырып, кыймыл аракетти аз жасаган балдарда бул зыяндар терс таасирин тийгизет. Эми тамакты жебей ачка көп убакытка калган балдар арык, күчсүз болуп бул да терс таасирин тийгизет.

7) Ичтеги заң жана зааранын көпкө кармалышына алып барат.

Телевизорду кызыгуу менен көрүп жаткан бала ичтеги заң-заарасы чыгууну талап кылып турса да көрүп жаткан фильмин үзүүнү каалабастан кармап олтура берет. Ал эми заң-заараны көпкө апшкча кармоо ден-соолукка терс таасирин тийгизет.

8) Телевизордон чыккан нурлар рак оорусуна чалдыктырышы мүмкүн.

Доктор Имил Круп өзү да телевизордун нурларынын таасири себептүү рак оорусуна чалдыгып Чикагонун ооруканаларынын биринде жан берип жатып: "Үйлөрдөгү телевизорлор балдардын денесине коркунучтуу рак оорусун алып келет" деп айткан.

9) Көзгө зыян келтирет.

Басканда, жумуш кылганда, китеп окуганда көз бир орунда турбастан кыймылдап турат. Ал эми телевизорду узак убакытка көздү кыймылдатпай бир жерди эле карап көрүү көзгө зыян келтирет.

10) Телевизор баланын акылынын өрчүшүнө терс таасирин тийгизет.

Ойлонуу, изденүү, терең көңүл бөлүү, салыштыруу бул нерселердин бардыгы акылдын иштеринен, телевизордогу даяр программаны көрүп олтурган бала акылын көп иштетип изденбейт да, акылды жалкоолукка көндүрөт, ал эми көп ойлонуп изденбеген, аракеттенбеген акыл өспөйт. Тажрыйбада чоң ийгиликтүү жаңылыктарды ойлоп тапкан илимпоз адамдар, ошол жумуштун үстүндө көп ойлонуу, пикир жүргүзүүнүн натыйжасында жетишишкен. Дарыгэрлрдин айтуусунда адамдын мээсинин арткы бөлүгү маалыматтарды кабыл кылат, ал эми астынкы бөлүгү чечим чыгарат, эми даяр маалыматтарды карап олтурган баланын арткы бөлүгү иштеп алдыңкы бөлүгү жакшы өрчүбөй калат.

11) Убакытты текке кетирип, көптөгөн жакшылыктардан айрылат.

Күндө убакыттын кандайдыр бөлүгүн телевизордук пайдасыз көрсөтүүлөргө сарптаган бала ошончо өмүрүн текке кетирет, ошончолук жакшылык иштерди жасоодон, китеп окуудан, илим-билимден алыстайт.

2. Телевизор баланын психологиясына таасир берет.

Экрандын алдында олтурган бала андагы көрсөтмөлөргө багынып, даяр чечимдерди алып натыйжада изденүүсү жок болуп келечекте баланын өздүк пикир ойу, тандоосу алсыз болгон, активсиз коомдун бир жашоочусуна айланат.

Ар кандай аябоо, өлтүрүү, кылмыштуу фильмдерди көрүп олтуруп, ырайымсыз кылмышты жеңил санаган адамга айланат.

3. Баланын кулк-мүнөзүнө терс таасирин тийгизет.

Бала жакшы менен жаманды ажыратуучу акыл толук калыптанбаганда ар кандай адамдык сыпаттарга туура келбеген, уятсыз көрүнүштөрдү камтыган фильмдерди көргөн балдарда уятсыздык сыпат тез эле өз таасирин кажырат. Бала көргөн фильмдердеги каармандарды ылгоосуз туурай баштап өзүнө көптөгөн терс кылык жоруктарды пайда болгонун байкабай калат.

Азыркы кезде коомдогу адамдардын жүрүм турумунда, кийим кийиттеринде, бири-бирине кылган мамилелеринде телевизордун тийгизген таасири канчалык экени даана эле көрүнүп турат.

Балдарыбызды дегеле коомдогу адамдарды адамдык баалуулуктардын негизинде өзүбүз тарбиялабастан телевизор тарбиялап калды.

Кээ бир фильмдер акты кара кылып, караны ак кылып көргөзөт. 90-жылдары Америкалык "Медиа скуб" компаниясы "Кылмышкер жазадан качып кутулуусу" жөнүндөгү фильмдердин адамдарга кандай таасир калтыраары жөнүндө изилдөө жүргүзүшүп, натыйжада телекөрүүчүлөрдүн 73%зы кылмышкер өз жазасын алуусу керек деген түшүнүктү унутушкан.

Кылмыштуулукту үйрөткөн фильмдердин балдарга тийгизген таасирлерине жашоодогу болгон окуялардан далилдер.

1) Бир бала супермен мультфильмин көрүп, ошондой учууну элестетип, бажондон өзүн таштап жиберген.

2) Бир бала көргөн мультфильминен таасирленип бир баланын көзүн чыгара койгон.

3) Жекеме жеке чыгып андан кийин бири-бири менен урушкан фильмди көргөн балдар көчөдө таяктар менен көргөнүн туурашып кее бир балдардын өлүмүнө алып барган.

4) "Том жана Жери" мультфильмин көрүп аны туурап бир бала өзүнүн карындапшн муздаткычка салып коёт.

5) Египетте мындай бир үрөй учурган окуя болуп өтөт. Он жашар бала бир илгерки согуш темасын камтыган фильмди көрүп андан таасирленип, досуна келип мындай деп макулдашат: "мен үйүмдүн дубалынын үстүнөн аркан таштап өзүмдү мойнума салып ылдый таштап кармап турам, а сен болсо фильмдегидей кылыч менен келип арканды кесип

мени куткарасың", бирок өкүнүчтүүсү аркан кесилбестен бала асылган бойдон өлүп калган.

Ата-эне үстүртө аталган зыяндардын алдын алып баланын телевизор көрүүсүн жөнгө салуусу керек.

1. Баланын телевизор көрүүсүн азайтуу керек. Эң көбү күнүнө эки сааттан ашпоосу керек. Телевизорду колдон келсе балдар бөлмөсүнөн алыс, каалаганда жете албай турган жерге коюу керек.

2. Балага ылайыктуу теле-берүүлөрдү тандап коюп берүү керек.

3. Бала телевизорду көргөндөн кийин сураган суроолоруна жооп берип, туура эмес кирип калган түшүнүктөрдү ошол замат оңдоо керек.

4. Телевизорду бала окууга бараардан, сабак даярдоодон, пайдалуу бир жумушту аткаруудан алдын койбоо керек.

5. Орунсуз эле телевизорду ачып карай бербесе, качан пайдалуу бир берүү болоорун бнлип ошол убакытта коюу керек.

6. Телевизордо берилген берүүлөрдүн чындыгы канчалык, акыйкаты кайсы, кайсынысы фантазиялык көрүнүшкө ээ экендигин балага ажыратып билүүнү үйрөтүү керек.

7. Ар бир көргөн нерсени сокур ээрчип туурай бербөөнү түшүндүрүү керек.

8. Көрсөтүлгөн берүүлөрдү сын көз караш менен карап тадкуулоону, ага анализ жасоону үйрөтүү керек.

9. Ата-эне эң биринчи өзү телевизордун зыяндуу терс көрүнүштөрүнөн алыс болуп балага үлгү болуусу керек.

III. Балдарга узак телевизор көрүүдөн кайтаргандан кийин анын ордун китеп окуу, кесип үйрөнүү, спорт менен машыгуу сыяктуу пайдалуу нерселер менен алмаштыруу керек.

Телевизордук берүүлөрдүн жакшы жактарынан пайдалануу мүмкүн.

1. Тил үйрөтүүдө өзгөчө адабий тилдеги берүүлөр жана тил үйрөтүүгө багытталган берүүлөр болсо алардан пайдаланса болот.

2. Жакшы адеп-ахлакгарга үндөгөн берүүлөр болсо аны көрсөтүп адеп- ахлактуулукту үйрөтсө болот.

3. Жашоодо, илим тармагында жүргүзүлгөн тажрыйбаларды камтыган берүүлөрдү көрсөтүп баланын жакшоого болгон аң сезимин, түшүнүгүн арттырса болот.

Рецензент: д.филол.н., профессор Байгазиев С.Б.